

RADU BUZĂIANU

**PE PRISPA
ISTORIEI**

Prefață de
Cornel Constantin Ciomâzgă

editura
Sophia

București

DRUM CRUCIAL

Ion Minulescu

Pe scara sufletului meu

M-am întâlnit cu bunul Dumnezeu –
Eu coboram măhnit din conștiința mea,
Iar El urca surâzător spre ea!...

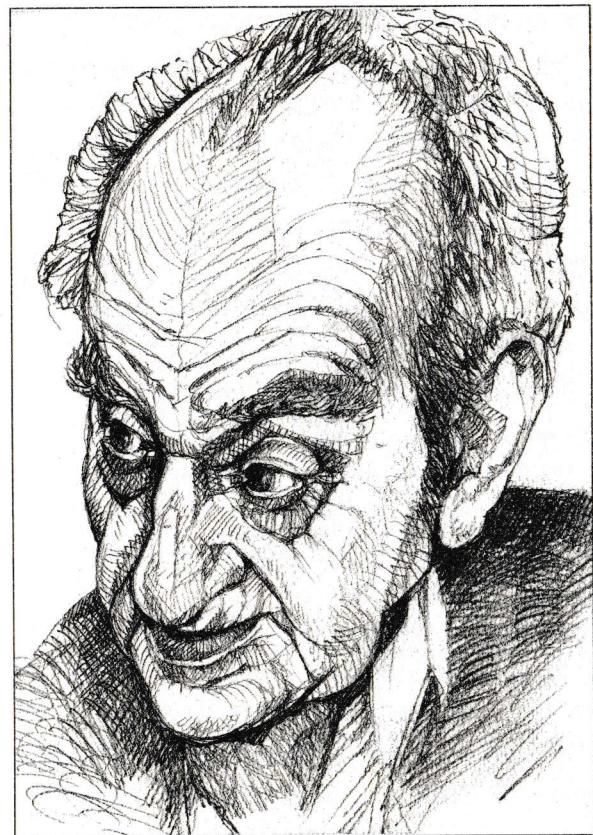
Și ne-am oprit la jumătatea scării
Încrucișându-ne în clipa-ntâmpinării
Săgețile perechilor de ochi ca de-obicei –
Ah! ochii Lui cum seamănă cu ochii mei!

Pe scara sufletului meu

M-am întâlnit din nou cu Dumnezeu –
El cobora solemn din conștiința mea,
Iar Eu urcam surâzător spre ea!...

CUPRINS

Prefață (Cornel Constantin Ciomâzgă)	5
Valentin Ștefanovici, veteran de război	11
Andrei Dorobanțu, fizician	27
Dan C. Mihăilescu, critic literar	41
Dan Puric, regizor	59
Dinu C. Giurescu, istoric	73
Gheorghe Zamfir, muzician	91
Dorel Vișan, actor	105
Leon Dănilă, neurochirurg	119
Mihai Nicolae, arhivist	133
Pavel Chirilă, profesor doctor	147
Manuela Hărăbor, actriță	159
Tase, gropar pe Aleea Artiștilor	173
<i>Nota autorului</i>	181
<i>Drum crucial (Ion Minulescu)</i>	182

VALENTIN ȘTEFANOVICI
veteran de război

Am tot întâlnit ideea războiului nevăzut, cel pe care-l purtăm cu toții în noi. Și mi-a rămas în minte o idee pe care a spus-o la un moment dat un om inspirat: toată nenorocirea omului vine din incapacitatea de a rămâne la el acasă. Războiul propriu-zis, până la urmă, asta este: neputința de a câștiga lupta cu egoul, de a rămâne în cadrul tău, de a-ți ajunge ceea ce îți s-a dat, de a nu sănji la lucrurile celuilalt. Istoria lumii e o desfășurare a unei continue lupte pentru ceea ce au ceilalți. La asta a fost redus omul până la urmă, la „a avea”. Iar o întreagă istorie ar putea fi redusă la gestul celui mai mare cuceritor al lumii, Alexandru Macedon, când a cerut să fie înmormântat cu mâinile pe afară, ca să știm cu toții că n-a plecat cu nimic dintre cele pentru care a luptat.

Reducând proporțiile, cel mai groaznic război al lumii l-am trăit în trei ore acasă la unul dintre purtătorii lui, Valentin Ștefanovici, în vîrstă de 99 de ani. Se exprimă coerent, dar se mișcă cu greu, dintr-un colț în altul al apartamentului la care mai reducem o dată lumea. Se mișcă de parcă ar purta în spate istoria întreagă a țării ăsteia. Zâmbește, are haza și drăcuie discret și instinctual în timp ce povestesc, ca un făcut, exact momentele în care pare că acesta și-a vărât coada. Un om ce a dus în spate războiul altora, cu tot dramatismul în care așa ceva te aruncă. De la momentul în care își lasă mama plângând pe un peron, trecând prin bătălia de la Stalingrad și trăind momentul istoric în care s-a ales între Stalin și Hitler. Valentin Ștefanovici nu mai poate ieși din ca-

să și de acolo, între cele câteva camere, poartă ultima bătălie și cea mai grea, războiul nevăzut pe care-l dăm cu sinele. De aceea poate și rămas singur.

***

– Ați supraviețuit unui infern.

– Nimeni n-a sperat că poate să scape dintr-un infern. Când știi că se declanșează și știi că e forța maximă posibilă și-ți vine în față cu toată tehnologia lor nouă, e greu să crezi că poți să scapi. Nu se poate descrie. Se poate doar trăi. Prizonierii erau duși în Siberia. Noi ne gândeam că, dacă suntem împușcați, să fim împușcați în ochi, în mâna, în cap, dar nu la picioare. Nu la picioare, ca să putem să fugim. N-ai cum să scapi altfel. Posibilitatea să ieși de pe front neîmpușcat nu există.

– Ce vremuri ați prins! Ați trăit cel mai săngeros război din istorie...

– Asta este. Stalingradul era orașul lui, al lui Stalin. A fost ocupată o parte din el, iar în partea de sud, unde eram noi, unde stăteam eu cu tunul amplasat, vedeam clădirea celebră a Armatei Roșii. Nu mai știi cum îi spunea. Acolo au avut fabrică de tractoare, pe care au transformat-o în fabrică de tancuri. Acolo se fabricau tancurile acelea celebre, T-34 de tone. În luptă cu noi le-au folosit pentru prima dată. Vreo 600 de tancuri au ieșit de acolo.

– Cum se putea coordona o armată atât de extinsă atunci?

– Frontul era unitar. Liniile erau toate una în fața celeilalte, la 150 de metri. La Stalingrad, unele erau ocupate de nemți, altele, de români.

– *Ce e cel mai greu într-un război?*

– Nu ai niciodată siguranța de unde te poate ataca inamicul. Ai idee despre conduită lui, dar de unde vine n-ai de unde să știi. Sau n-aveai atunci. Și nu știam nici cu ce armament vine. Ei dețineau ce era mai nou în materie de armament, noi mai puțin. Noi, români, zic. Am ajuns de la Prut până la Volga, 2500 de kilometri, și toti parcursi în lupte, nu aşa. Apoi invers, de la Volga la București. La întoarcere, e adevărat, am mai scrântit-o. La 20 noiembrie 1942, a început ofensiva lor la Stalingrad. Îmi aduc aminte și acum: era cinci dimineață și o ceată densă de-ți băgai degetele în ochi și nu vedeați. Ceață și frig. Aceasta a fost avantajul lor. Atacau, de obicei, când era sărbătoare: de Paști, de Crăciun sau de Anul Nou. Nu exista să nu atace. Și nu oricum, ci masiv. Eu am fost comandant de pluton într-o companie și apoi de divizie. Dar în luptă, vă dați seamă, nu mai aveam nici epoleti, nici nimic. Ni se mai spunea „domnule locotenent”. Când auzeați asta, cei din jur se așezau și ei lângă, căutați să vadă dacă te organizezi, ce faci. Era ordin

la ruși să omoare toți ofițerii, era stabilit, nu stăteau la vorbă. De-asta spun, asperitatele astea ale războiului... Nu-ți dai seama când poți să ajungi „înger” și să termini sau când ești lovit la picioare și nu mai poți să fugi și să te retragi. Când s-a spus „Români, treceți Prutul!” și s-a ajuns în Basarabia, au tras cu branduri și ne loveau la picioare cu ele.

– *Ați parcurs drum lung în luptă.*

– Am plecat de la Prut și am ajuns la Volga. N-am avut o zi concediu, sau o oră, nimic. În luptă încontinuu, fie iarnă, fie vară. Căzuse Odessa și n-am fost lăsați să intrăm acolo, am fost trimiși în nord. De-acolo am plecat către Nicolaev, care era port la mare. Era iarnă, l-am cucerit și am mers mai departe. Frigul și lipsa de îmbrăcăminte... Aveai o armă în mâna, și, când apăsai pe trăgaci să plece glonțul din țeavă, din cauza frigului vopseau îngheța și nu mai mergea. Și atunci, singura apărare era să aruncăm armele și să rămânem cu sacul de merinde la noi în care aveam cinci grenade. Cu arma nu mai aveam siguranță. După trei zile de stat în Nicolaev, s-a declanșat tifosul și ne-au băgat în carantină.

– *Ați avut vreodată senzația că faceți ceva greșit avansând?*

– Da. Treceam Donul pe la Zenska. Donul nu e mare, e cam de aici până vizavi. De acolo, îmi

aduc aminte, am trecut printr-o pădure și, când am ieșit, se vedea pe un câmp, departe, Armata Roșie. Am continuat deplasarea până la o casă din zonă unde erau două fete și bunica lor. Eram cu Pora, ordonața mea; Pora Alexandru îl chema. Am zis să verificăm podul, să nu fie partizani acolo. Aceștia nu stăteau la discuții, ne rădeau. Aș că m-am urcat în pod să verific. De acolo am văzut tot câmpul pe care se afla Armata Roșie. I-am instruit pe ai mei cum să tragă. Aveam un tun. Tun de Schneider 47. L-am pus în poziție și au început să tragă. Rușii au răspuns, și proiectilul de la ei a intrat prin acoperișul casei și a explodat în pivniță, unde erau ascunse fetele. Pe una a rănit-o la picior, pe cealaltă a omorât-o. Pe cea rănită am încercat să o ajut și i-am scos schijele din pulpa cu mâna. Am trimis-o apoi cu Pora la doctorul Mircea Panțu la un post de comandă. M-am simțit vinovat de ce s-a întâmplat acolo.

– Spuneți-mi despre omul acesta, Pora.

– Vă zic un lucru foarte complicat. Nu știu dacă e scuzabil faptul că s-a automutilat. Seara, când la noi venea masa, rușii știau. Trăgeau ei, trăgeam și noi. Într-o seară, mare zgromot. „Domnule locotenent, l-au omorât pe Pora.” Vă închipuiți: un om lângă care dormeam, cum să-i fi venit lui rândul? Mă duc la el. „Ce-ai?” „Sunt împușcat în picior. Două gloanțe.” L-am bandajat și l-am trimis la postul de comandă al compa-

niei. Domnule, pleci de frică și fugi să te aperi. De acolo, l-au evacuat în țară să se opereze. A ajuns la Constanța și de acolo primesc apoi o carte poștală: „Barosane, femei frumoase, mâncare și dragoste. Te aştept aici.” Și ajung cu povestirea la final. Vin în țară, după ce ne resping rușii. Sunt cazat la spitalul CFR nr. 2. Domnule, aud pe hol: „Locotenent Ștefan!” Tipă unul. Cine era? Pora. A aflat că a venit un transport de răniți de la Stalingrad. Cum a aflat că sunt printre ei nu știu. Mă căuta. Vă închipuiți ce bucurie că l-am văzut! Atunci mi-a spus ce-a făcut: „M-am automutilat.” De ce? A primit o scrisoare de la nevastă-sa că a născut o fetiță și nu mai putea de dorul copilului.

– Dintre toate momentele prin care ați trecut, care a fost cel mai dramatic?

– Imaginează-ți: se declanșează la ora cinci dimineață ofensiva. Când au apărut tancurile – le-am văzut ca de aici la ușa de la intrare –, i-am strigat colegului meu Popa: „Popică, vezi că vine tancul!” Am tras în tanc. Îmi aduc aminte că s-a oprit, a tras și el. Proiectilul a căzut în spatele meu. N-am simțit nimic până când nu mi-au strigat că-mi curge sânge din mâna. Mergeam automat. Am ieșit și am fugit. Tancul se ținea după noi. Contra unui fier masiv de 34 de tone n-ai cum să lupți. Avea tun de 76 mm, noi aveam artileria ușoară de 75. Dar care a fost norocul nos-

tru? Atunci au inventat ei tancul acesta, T-34. Dar nu avea mitralieră pe el. Dacă avea mitralieră, gândiți-vă ce se întâmpla. Ofițerului Târlănescu i-a prins mantaua pe șenilă, l-a făcut praf. Acesta a fost cel mai dramatic moment. Și, în afară de asta, am avut tot aşa... După ce am ieșit din Stalingrad, am ajuns într-o vale unde am dat de niște adăposturi din brazi făcute contra artileriei. Înainte de a intra acolo, a explodat un proiectil. Cel de lângă mine mi-a zis să intrăm în bordei. Ce să mai intrăm când în fața noastră era un soldat cu capul doar pe jumătate, mergea și la un moment dat a căzut? Locotenentul de lângă mine țipa că și pe el l-au omorât: un fascicul de gloanțe i-a rezat burta. Nu știu cum totuși nu avea nici un maț atins. Da' el țipa de frică, nu știa ce era cu el. L-am bandajat cât am putut și am ajuns cu el aşa, în plină iarnă, până la Rostock. Și nu s-a infectat; era coaja cu sângele negru. S-au mirat și doctorii săia: câteva luni pe drum fără să se infecteze.

– Ați primit vreo decorație în urma acestor momente prin care ați trecut?

– Am primit. Am Coroana României în grad de cavaler cu panglică de virtute militară. Am suferit mult din cauza asta. Scrie pe brevet: pentru fapte de arme săvârșite contra Uniunii Sovietice. Am primit-o pe timpul comuniștilor. A doua zi, n-am mai avut voie să intru la Institutul unde eram salariat. Am pătimit mult de pe urma ei.

– *Ce e de spus despre Mareșalul Antonescu?*

– Am luptat sub comanda lui, dar n-am trădat Armata Română. Mareșalul Antonescu era atunci iubit de armată. A condamnat generali în fața noastră. A ridicat comanda a doi generali de față cu noi, pentru că greșiseră. Înainte de Stalingrad, am primit ordin pe front să amplasez tunurile pe linie. Era maiorul Mărășescu, comandanțul batalionului. La 150 de metri în față erau rușii. I-am spus că nu pot să fac aşa ceva, pentru că văd mișcare. Eram lângă el când mi-a spus că îmi ridică comanda și mă trimite la Curtea Martială dacă nu execut ordinul. Am executat ordinul și șase oameni mi i-au omorât pe loc. Au dat cu blandurile. Majorul Mărășescu, poftim!

– *Dar se comunica des cu mareșalul Antonescu?*

– Știa tot ce se întâmplă pe front, avea informații. Și să-ți spun ceva: aveam și generali buni. Să-ți povesc cum am ajuns la Donețk. Acolo am dat de o pădure foarte frumoasă și imensă, pe care am ocupat-o în luptă. Dar la un moment dat erau aproape să ne arunce în apă. Și să vedei situație: colonelul Angheluș a pus mâna pe un par din pădure și a început să urle. Noi, toți ostașii, ne-am luat după el și am început să urlăm. Rușii au crezut că e o baricadă făcută intenționat ca să-i prindem în pădure pe ei. Și-au fugit, dom'le. Datorită colonelului Angheluș. Nu mai știu ce-a făcut, cred că a înnebunit.

– Reiau o întrebare. Acum, când stăm de vorbă, credeți că ofensiva aceea spre Rusia a fost o greșeală sau altă soluție nu era?

– Între Occident și Orient au existat o divergență continuă și o încercare a fiecărui de a-l păcăli pe celălalt. Rezultatul? Roosevelt și De Gaulle, iar în partea astălaltă era doar Stalin. Stalin a fost omul care i-a comandat și a făcut ce-a vrut. Am citit într-o carte că s-au descoperit recent tratate secrete între englezi și ruși ca partea asta de Occident, cu România și Polonia, să fie cedată rușilor. Tratat secret. Vă dau să citiți. Antonescu a spus lucrul următor: dacă vrei să stărpești ursul, stărpește-l în bârlog. Așa a fost. Dar, după mine, adevărul e următorul: dacă nu-l alimentau englezii și americanii, rusul pierdea. Și mă întreb: Ce s-ar fi ales de Europa dacă neamțul câștiga războiul?

– Carol al II-lea.

– Aoleu! Carol al II-lea? O pacoste pentru România! În general, nu vă supărați că vă spun asta despre Familia Regală. Noi i-am dus pe ruși până la Volga. Cine i-a adus de la Volga înapoi? Ce monarhie am avut aici? El a venit de la Londra, unde s-a însurat și a cedat aici Armata Română.

– Regele Mihai.

– Dacă n-ar fi dat ordin să se întoarcă armele, am fi avut un destin mai bun. Sau nu cumva a fost totuși soluția mai bună?

Ostașii români au fost umiliți de cei ruși în Moldova și Basarabia. Ne-au tratat mai rău ca pe prizonieri, ne-au dezarmat total. Or, armistițiul era altfel. Vă rog să mă credeți că, dacă eram ofițer și eram în armată, luptam iarăși contra lor.

– *De moarte v-a fost frică acolo?*

– Nu. De moarte nu mi-a fost frică. Mi-a fost frică să nu mă rănească la picior și să fiu dus în Siberia. Mă rugam: Doamne, ajută-mă să-mi dea în mâna sau chiar la cap, să nu mă nimerească în picioare. Știți ce înseamnă să ai noroc în viață? S-a cedat Ardealul în '40, la 1 septembrie. Când eram pe linie cu compania, un pic mai în spate, că eram comandanți, căpitani fiind mai în urmă, pe șosea a apărut o țigăncușă ca să-mi ghicească. Și mi-a zis că cică peste câteva luni o să fiu într-un foc mare, că moartea îmi dă târcoale, dar scap. Deci era în august 1941. Dom'le, așa a fost să fie. Am scăpat din foc.

– *Dar, cât ați stat în război, dor de casă vă era?*

– Aoleu! Mi-a fost dor de casă, dar cel mai mare dor l-am avut când am plecat cu trenul. Îți lași mama pe peron, ea plânge, mai ai un frate care e plecat și ăla, și o las pe ea singură, fără sprijin, fără nimic...

– *M-a impresionat ce mi-ați răspuns adineauri, că nu vă era frică de moarte. De la război și până azi, s-a schimbat ceva în privința asta? Vă e frică de moarte?*